

Muhtar Avezov ve Kazak Tiyatrosu

Mukhtar Avezov and Kazakh Theatre

Ekrem AYAN

Doç. Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü

Ayşe KARACA

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Mezununu

eayan@mu.edu.tr, aysekaraca16@gmail.com

0000-0001-7967-6481, 0000-0001-8186-3083

Gönderim Tarihi: 12.12.2022 - Kabul Tarihi: 28.12.2022

Öz Modern Kazak edebiyatının en büyük eseri olan *Abay Yolu* romanının yazarı ve ilk tiyatro eseri *Enlik Kebek*'in yazarı Muhtar Avezov, modern toplum inşasında örnek figürleri bahsi geçen eserlerde sergilemiştir. Kadınların toplumdaki yerinin düzenlenmesi ve haklarının belirlenmesi anlamında *Enlik Kebek* eseriyle çığır açmıştır. Yine toplumun diğer bir ögesi olan erkekler için de Abay piyesini yazarak örnek davranışlara sahip adil ve eğitilmiş erkek modelini öne sürmüştür. Abay; çağdaşlığı, geleceği, bilgiyi, yeniliği, iyi ve güzelliği, değişimi, demokratisini, aydın kişiliği ifade etmektedir.

Anahtar sözcükler: Muhtar Avezov, Kazak tiyatrosu, *Enlik Kebek*

Abstract Muhtar Avezov, the author of the novel *Abay Yolu*, the greatest work of modern Kazakh literature, and the author of the first theatrical work, *Enlik Kebek*, exhibited exemplary figures in the construction of modern society in the aforementioned works. *Enlik Kebek* broke new ground in terms of regulating the place of women in society and determining their rights. Again, he wrote the play *Abay* for men, who are another element of the society, and put forward the model of a fair and educated man with exemplary behavior. Abay expresses modernness, future, knowledge, innovation, good and beauty, change, democracy, enlightened personality.

Keywords: Mukhtar Avezov, Kazakh theatre, *Enlik Kebek*

Muhtar Ömerhanoğlu Avezov 15 Eylül 1897 tarihinde Semey'e bağlı Şıngıs'ta dünyaya gelmiştir (Äwezov 2001: 658). Semey'de, yani Kazaklığın merkezlerinden birinde doğan yazarın babası Avezov Ömerhan'dır ve ataları XIX. asrın başlarında buraya yerleşen Tobıktı uruğundandır (Öner 2006: 175). Babası Ömerhan ile dedesi Avez eğitilmiş, aydın, çocuklarının eğitimine önem veren kültürlü insanlar olup, Kazakların ünlü şairi Abay'ın da hemşerisi ve arkadaşlarıydılar. Dedesi, Muhtar Avezov'u dinî konularda bilgi sahibi olması için bir bozkır mollasının yanına verir ve bir yandan da ona Abay'ın şiirlerini ezberletir (İsmail 1997: 7). Bu, küçük yaşta olan Muhtar'ın ufkunu açar, onun geleceğinde, yazarlık hayatına büyük ölçüde tesir eder. Dedesinin yardımıyla o sıralarda halk arasında yayılmış olan kıssa ve efsaneleri, şarkı ve şiirleri diğer yandan Abay'ın şiirlerini çokça dinleyip büyüyen Muhtar'ın edebiyata olan ilgisi çok erken yaşlarda başlamış olur (Koç vd. 2007: 556). On bir yaşında iken babasını kaybettikten sonra amcası Kasımbay'ın yanına gider ve amcası onun eğitimini tamamlamasına yardımcı olur (Kazımoğlu 1994: 216). 1908 yılında Semey'deki Kemaleddin Medresesinde, 1910 yılında aynı kasabadaki 5 senelik Rus mektebinde okur (Altınmakas 2014: 408). 1916-1920 yılları arasında Semey Öğretmenler Semineri'nde eğitim görür

(Muqanov 2008: 326). Geleceğin yazarının, Batı Avrupa ve Rus kültür ve edebiyatının temel örnekleriyle ciddi olarak ve biraz derince tanışması bu dönemde olmuştur (Tamir vd. 1997: 9).

1922 yılında azat dinleyici sıfatı ile Taşkent'teki Orta Asya Devlet Üniversitesine girer. Bir yıl sonra Leningrad Devlet Üniversitesinin filoloji bölümüne geçer. 1928 yılında yüksek tahsilini tamamlayıp Taşkent'e döner ve Taşkent Üniversitesinin Şark Fakültesinde yüksek lisansını tamamlar (Kazımoğlu 1994: 216). 1946'dan ölümüne kadar Kazakistan Devlet Üniversitesi ve Kazakistan İlimler Akademisinde profesör olarak görev yapar. 1952 yılında filoloji doktoru unvanını alır. 1961'de Moskova'da ölür (Türk Dünyası El Kitabı C. 4 1998: 445) Muhtar Avezov sanatla ilgili çalışmalarına 1917 yılında başlamıştır. Sovyetler Birliği'nde yaşamasına ve Kazakistan Sovyeti'ne üye olmasına rağmen, hiçbir zaman partinin menfaatleri uğruna yazılar yazmamış, bilimi, hakkı emeği, gerçeği öne almıştır. Kazak dünyası etrafında daima evrensele ulaşmayı hedeflemiştir (Çınar 1997a: 11)

Muhtar Avezov'un, halkın tarihine, kültürüne, kaderine özenle gönül vermesi, büyük bir sanatçılık borcu hissetmesi, hayatı boyunca çeşitli bilim dallarına yönelmesini sağlamıştır. Böylece Avezov, sosyal, siyasi, tarihi olaylar, halk yaşantısına dair konularda eserler vermiştir (Ayan 2002: 424). Muhtar Avezov, öğretmenlik seminerlerine devam ettiği yıllarda dram sahasındaki çalışmalarına başlar (Aşa 1997: 6). Bu dönemde yazdığı ilk eseri "Enlik Kebek" piyesinden sonraki dönem, edebî eserler yazmaya başladığı, yazarlığa tam anlamıyla imza attığı yıllar olmuştur (Tamir vd. 1997: 9-10). 1926 yılında kurulan Kazak Devlet Tiyatrosu ilk piyes olarak onun "Enlik Kebek" trajedisini sahneye koyduğu gibi Kazak Devlet Operası da ilk defa onun "Ayman Şolpan" isimli müzikal komedisinin oynanması ile açılmıştır (Türk Dünyası El Kitabı C. 4 1998: 445-446).

Muhtar Avezov tiyatro sahasındaki faaliyetlerinin yanında 1918'de neşredilmeye başlanan ve on bir sayı çıkarılan "Abay" isimli edebî derginin redaktörü olarak çeşitli makaleler de yazmaya başlar. 1918'de bu dergide yer alan "İnsanlığın Temeli Kadın" adlı ilk yazısında Avezov, kadın hürriyeti ve eşitliği ile ilgili fikirlerini açıklar. Halkı bilgilendirici, aydınlatıcı popüler yazılar kaleme alır (Aşa 1997:55). Onun ismini halka duyuran o dönemdeki "Abay" dergisi olmuştur (Nisanbayev 1996: 113).

Yazarlık yoluna dramadan başlayan ve onu sanatının diğer dallarıyla birlikte yürüterek hayatının sonuna kadar mükemmelleştirip renklendiren Muhtar Avezov, 1921 yılında "Korumasızların Günü" adlı hikâyesini yazar. Bu, onun hikâye yazarlığının başlangıcını oluşturur. "Korumasızların Günü"nü okuyanlar, henüz 24 yaşında olan genç yazarın ustalığına hayran kalmışlardır. O, bu hikâyesiyle Batı ve Doğu edebiyatını çok iyi analiz eden bilgisi ve kültürünü o dönemde gözler önüne sermektedir. Avezov'un bu ilk hikâyesinde özgün bir sanat vardır. Kusursuzca akan kaleminin izleri açıkça görülür. Sabit Mukanov'un da açıkça belirttiği gibi yazarın "Korumasızların Günü" adlı bu ilk hikâyesi Avrupa hikâyecilik düzeyini gerçek anlamıyla yakalamıştır (İsmail vd. 1997: 9). Muhtar Avezov'un hikâyeleri bir taraftan günümüz Kazak nesrindeki küçük ve orta büyüklükteki epik türlerin güzel örnekleri olurken diğer taraftan onun gelecekte yazacağı şaheserin, yani "Abay Yolu" romanının basamakları olarak kabul edilir (Koç vd. 2007:562).

Avezov, büyük nesir yazarı, oyun yazarı, çevirmen, eleştirci olmakla birlikte âlimdir. İlklerin içerisinde, Kazak edebiyatını tanıtmada en büyük rolü oynamıştır. 1927 yılında yayınladığı "Edebiyat Tarihi" adlı eseriyle, Kazak edebiyat tarihini ilk defa ilmi açıdan inceleyen değerli araştırmacılardan birisi olmuştur (Ayan 2002: 424) Bu eser, Muhtar Avezov'un Kazak edebiyatının Eski Türk edebiyatı ile başladığını ilk defa ortaya koyan kişi olmasına da vesile olmuştur (Kolcu 2004: 171). Muhtar Avezov'un bu ilmi araştırmasının kaderi ilk eserleri gibi çok kötü olur. 30'lu yıllarda tamamen gücüne kavuşan yeni milli ideoloji "Muhtar Avezov'un çalışmalarında Kazak halkının geçmiş tarihi anlatılıyor" diyerek, kitaptaki fikirlerin zararlı olduğu sonucuna varır. Bu yüzden de onun "Edebiyat Tarihi" adlı eseri, halk için çok zengin bir edebî miras olan çalışmalarının temel taşıdır. Kitap Kazak edebiyatı ile folklorunu içine

alan yedi bölümden oluşmaktadır. Kitabın ilk bölümünde, gelenek göreneklerle ilgili şiirler, kahramanlık efsaneleri, tarihi şiirler, masallar, bulmacalar, tekerlemeler, atışma ve “zor zaman” devrindeki şairlerin edebî şahsiyetleri hakkında bilgi verilmektedir. “Edebiyat Tarihi” adlı eserinin özelliği, tam anlamıyla ilmi bir araştırma niteliği taşımasıdır (Mamrayev 1998: 23). Her şeyden evvel, dildeki aşınma ve asimilenin milli benliği kaybettireceğini bilen biri olarak Muhtar Avezov, bu alanda büyük bir gayret sarf edenlerin başında gelir. Bu konuda Avezov, çok uluslu bir toplumda başka diller öğrenmenin ve bu dillerde anlaşmanın yaşamının getirdiği bir zorunluluk olduğunu düşünür. Buna karşılık özellikle Rusça öğrenen genç neslin kendi aralarında ve mecburi sahaların dışında kendi lehçelerini kullanmalarını, bu yol ile anlaşmaları gerektiğini belirtir. Anadilin öğrenilmesi ve kullanılmasının önemini ortaya koyar ve gerekli ikazları yapar (Kapağan 2015: 599)

Kazak edebî dilinin kurucusu olarak kabul edilen Muhtar Avezov, 20 cildi bulan eserlerinde Kazak Türkçesini en ince ayrıntısıyla ve bütün güzellikleriyle kullanır. O, Kazak okullarında çocukları terbiye etmek yanında ana dilin temelini kuvvetlendirmek için iyi bir eğitim verilmesi, buna ek olarak gençlere ve halka geçmişinin ve içinde bulunulan durumun iyi anlatılması gerektiğini savunur. Onun bu konulardaki uygulamaları, Kazak Türkçesini zenginleştirilmesi yanında Türk boyları ile ortak bir söz varlığı oluşturulmasına da hizmet etmiştir (Söylemez vd. 2018: 155-156)

Kazakistan Bilimler Akademisinin üyesi olan Muhtar Avezov, Dil ve Edebiyat Enstitüsü içinde Folklor Bölümü’nün açılmasını sağlamıştır (Öner 2006: 181). Ancak büyük âlimin araştırmaları, çalışmaları yalnız Kazak edebiyatı, folkloru ve sanatıyla sınırlı değildir. Amaç ve idealleri doğrultusunda hiçbir zaman bilim yolundan sapmamıştır (İsmail vd. 1997: IV-V). Onun bu çerçevede, Türk dünyasının büyük destanı Manas üzerinde de büyük katkısı olmuştur (Öner 2006: 181). Sovyet sistemi zamanında tarihin karanlıklarına gömülmek istenen Kırgızların ünlü destanı “Manas”ı bilimsel yolla yazdığı yazılar ve vermiş olduğu bir dizi konferansla savunmuş, haksızca saldırılara karşı müdafaa etmiştir (İsmail vd.: 1997: 5). Destanla ilgili önemli neşirleri bulunan Kazak yazarı Muhtar Avezov 1930’da başladığı çalışmalarını otuz yıl devam ettirmiş ve destanın halk arasında yaşayan pek çok varyantını ortaya çıkarmıştır (Gülensoy 2003: 558). Muhtar Avezov’un birçok alanda eser vermesi, üstün yeteneğinin yanı sıra bitmek tükenmek bilmeyen çalışma azminden de kaynaklanmaktadır. İşte bu azim neticesinde, kendisini ve Kazak halkını, edebiyatını, kültürünü folklorunu dünyaya tanıtan ve en iyi şekilde temsil eden “Abay Yolu” romanını yazmıştır (Ayan 2001: 5). “Kazak hayatının ansiklopedisi, Kazakların destanı” gibi değerlendirmelere mazhar olan bu eser, yalnızca hacminin genişliğiyle değil, fikir güzelliği, konusunun önemi, anlatılan hayatın gerçek oluşu ve derinliği yönüyle başarılı olarak kabul edilmiştir. Bu eserde, Kazakların XIX. asırdaki hayatları realist bir bakış açısıyla tasvir edilmiştir (Aşa 1997:57)

Avezov, romanda sanat ve bilimi her yönüyle ortaya çıkarmaktadır (İsmail vd. 1997: 9). “Abay Yolu” romanı Avezov adının ebediyen yaşamasını sağlayan ve onu “sönmeyen yıldızlar” dan birisi yapan dünya çapında bir eserdir. Bu eser dört ciltten oluşur ve destan-roman olarak nitelendirilir. Dört cildin birinci cildi 1942, ikinci cildi 1947 yılında “Abay”, üçüncü cildi 1950 yılında “Akın (Şair)”, dördüncü cildi ise 1952 yılında “Abay Jolu(Yolu)” adıyla yayımlanmıştır. Romanın bütün ciltleri 1956 yılında “Abay Yolu” adıyla çıkarılmıştır (Çınar 1997a:29). Cengiz Aytmatov, “Avezov, uzaya giden roketleri yönlendiriyormuşçasına Abay’ı sonsuzluk yörüngesine oturttu. Avezov, Abay gerçeğini göklere çıkartmakta hem fikir adamı hem de şair olarak halkını göklere yükseltmektedir. Abay ile Avezov aynı gerçek yolunun insanlarıdır” der (İsmail vd. 1997: 13)

Muhtar Avezov’un Kazak edebiyatı ve edebiyat tarihine kazandırdığı pek çok eser bulunmaktadır. Onun bilimsel ve sanatsal çalışmaları Kazakistan’da 1979-85 yıllarında 20 cilt halinde basılmıştır. Ali Abbas Çınar’ın bu konuda verdiği bilgilere göre bu çalışmalar şunlardır: (Ayan 2001: 428).

I. Cilt: Hikâyeler: 1.Korğansızdın Küni, 2. Okığan Azamat, 3. Kır Suretteri, 4. Kır Engimleri, 5. Üylenüv, 6. Sönip Januv, 7. Kim Kineli, 8. Eskilik Kölenkesinde, 9. Jetim, 10. Barıtma, 11. Kineşil

Boyjetken, 12. Burkit Anşılığının Suretleri, 13. Karalı Suluv, 14. Juvandık, 15. Üş Kün, 16. Bilekke Bilek, 17. İzder, 18. Kum men Askar, 19. Şatkalın.

II. Cilt: Hikayeler: 1. Kökserek, 2. Karaş-Karaş Okiğası, 3. Kıyılı Zaman, 4. Burkitşi, 5. Tatyana'nın Küni, 6. Kasennin Kubılistarı, 7. Şınğıstav, 8. Asıl Nesiller.

III. Cilt: Abay Jolu (roman, 1. cilt)

IV. Cilt: Abay Jolu (roman, 2. cilt)

V. Cilt: Abay Jolu (roman, 3. cilt)

VI. Cilt: Abay Jolu (roman, 4. cilt)

VII. Cilt: Denemeler: 1. Türkistan Solay Tuvğan, 2. Öntüstik Saparınan, 3. Şayandağı Şeşen Kereken, 4. Ösken Örken (roman), 5. Tuman Ayığarda (roman eskizleri).

VIII. Cilt: Denemeler: 1. Juvalı Kolhozşısı, 2. Köktemnen beri, 3. Söz Alğan Tavsagız ben Köksağız, 4. İsteri Söyleydi, 5. Karğalı Savhozunda Ötkizgen Tört Kün, 6. Baymukametulu Joldas, 7. Ol Küngi Almatı, 8. Medeniyetti Kazakistan, 9. Er Tınısın Otan Deytin Kün Bugin, 10. Erlik-Eldik Sını, 11. Konveyerde Küy Miğim, 12. Jenemiz Biz, Jenemiz, 13. Asıl Eldin Alıp Ulı, 14. Şabdar Erge May Ne Der, 15. Akın Elinde, 16. Jır Jalavı Amankeldi, 17. Kazak Bölümü, 18. Er Serigi Sergek Oy, 19. Halıktın Gasırlık Jırı, 20. Üşkonır Jaylavında, 21. Voroşilov Atındağı Kolhozda, 22. Onın Atı Ekinşi, 23. Ayel Jolu (Film Senaryosu), 24. Amerika Aserleri, 25. İndiya Oçerkteri.

IX. Cilt: Piyesler: 1. Enlik Kebek, 2. Beybişe-Tokal, 3. Karagöz, 4. Oktyabr Üşin, 5. Tüngi Sarın, 6. Ayman- Şolpan, 7. Tas Tülek

X. Cilt: Piyesler: 1. Tartıs, 2. Alma Bağında, 3. Şekerada, 4. Beket, 5. Ak Kayın, 6. Abay (Trajedi), 7. Abay Librettosu

XI. Cilt: Piyesler: 1. Akan-Zayra, 2. Namıs Gvardiyası, 3. Sın Sağatta, 4. Kara Kıpşak Koblandı, 5. Asıl Nesiller, 6. Bes Dos (libretto), 7. Abay (film senaryosu).

XII. Cilt: Piyesler: 1. Abay, 2. Alva, 3. Dos-Bedel Dos, 4. Kalkamani Mamır (libretto, Rusça), 5. Stepnoy Batır (Rusça), 6. V. Naşem Sovhoze (libretto, Rusça), 7. Rayhan

XIII. Cilt: Piyesler: 1. Revizor, 2. Lyubov Yarovaya, 3. Otello (trajedi), 4. Asavğa Tusav (komedi), 5. Korkınış.

XIV. Cilt: Çeviriler: 1. İ. Turgenev, "Dvoryan Uyası (roman)", 2. L. Tolstoy, "Toy Tarkar (hikâye)", 3. L. Tolstoy, "Budda (hikâye)", 4. L. Tolstoy "Bulka (hikâye)", 5. A. Çehov, "Akkaska (hikâye)", 6. C. London, "Kaskır (hikâye)", 7. Y. Vagner, "Jerdin Jaratıksı Jayındağı Angimeler (hikâye)", 8. N. Pogodin, "Aksüyekter (Piyes)". Çeviri Hakkındaki Yazılar: 1. "Dvorya Uyası" Romanının Avdarması Turalı, 2. Körken Avdarmanın Keybir Teoriyalık Meseleleri, 3. Puşkin'di Kazakşağa Avdaruv Teciribeleri Turalı, 4. Han Kene (Piyes).

XV. Cilt: Makaleler-Araştırmalar: 1. Adamdık Negizi Ayel, 2. Okuvdağı Kurבılarına, 3. Filsofiya Jayınan, 4. Çılım Tili, 5. Okuv Tisi, 6. Eskerüv Kerek, 7. Kazak Okiğandarına Aşık Hat, 8. Bugingi Zor Mindet, 9. Kazak Kızmetkerlerinin Mindeti, 10. Eginge Dayındalındar, 11. Kazakistan Elşilerinin Habarı, 12. Halık Adebıyeti Turalı, 13. Koblandı Batır, 14. Şaşıar Jurnalı, 15. Jalpı Teatr Öneri Men Kazak Teatrı, 16. Kazakistan Memleket Teatrı, 17. Kazak Şaruva Jastar Mektebine Arnalğan Programma Jene Tüsinik Hat, 18. Kazakistan Memleket Teatrının Jeti Jıldığı Jene Aldağı Mindetteri, 19. Abaytanuv Maseleleri, 20. Bukar Jırav, 21. Mahabbet, 22. Bektik Kulavğa Aynalıp Öndiris Kapitalı Devirley Bastağan Kezdin Adebıyeti, 23. Şortanbay Şığarmaları, 24. Abubekir, 25. Şangerey, 26. K. Trehletiyu Kirrepspubliki.

XVI. Cilt: Edebiyat Tarihi: 1. Sırşıldık Salt Ölenderi, 2. Batırlar Angimesi, 3. Kişi Batırlar 4. El Poemaları, 5. Tarihi Ölender, 6. Ertegi, 7. Aytıs Ölender, 8. XVII-XIX Gasır Akındarı. Siyasi Yazılar: 1. Kazakistan, 2. Kenes Odağı, 3. Noviy Aul.

XVII. Cilt: Makaleler Araştırmalar: 1. Teatr, Muzıka Kadrı, 2. Jaksı Piesa Saparı Adebıyet Belgisi, 3. Üzındiler, 4. Kız Jibek Kandı, 5. "Sosyaldı Kazakistan"nın Baskarmasına Aşık Hat, 6. Ak Ayu Turalı, 7. Kalmakannan Ne Tiler Edik, 8. Kazakistan'ın Körkem Öneri, 9. Kozı Körpeş-Bayan Suluv Turalı, 10. Elübay Ömiirzakov, 11. En Dana Zandı, En Jas Memleket, 12. Koş Bol 13. Şımşıl Takabbar Akın, 14. "Revizor'dın Avdarması Turalı, 15. Ömiri Ülgi, Enbegi Tavday Jazuvşı, 16. Tarğın Turalı, 17. Alğaşkı Aser, 18. "Yevgeniy Ünegin"ın Kazakşası Turalı, 19. Kazak Sahnasındağı Avdarma Piesalar, 20. Erlik Etken Kollektiv, 21. Ulı Uran-Otan Uranı, 22. Muhtar Joldastın sözi, 23. Tarih Putevkasin Bergen Adam, 24. Mengi Jasaytın Akın: Şota Rustaveli, 25. Körkem Jırdın Ulı Akını, 26. Adebıyet Hrestomatıyasman, 27. Dindi Aşkereleytin Piesa, 28. Ardaktı Jake, 29. Jumbak Turalı, 30. Zor Bağalı Siy, 31. Abdilda Akın, 32. Jaksı Smğa Jap Pida, 33. Kazak Halkının Eposı Men Folklorı, 34. Kazak Edebıyetının Tarihin Jasav Maseleleri, 35. Kozı Körpeş-Bayan Suluv, 36. Kız Jibek, 37. Aytıs Ölenderi.

XVIII. Cilt: Araştırmalar: 1. Zerttewler, 2. Ons Klassikteri Jene Abay, 3. İ.A. Krolow, 4. Abay Elinde Ötkizilgen Mereke, 5. Körgen, Sezgen Taylardan, 6. Abay Enbekterinin Biyik Nuanası, 7. Kazog Halkının Ulı Akını, 8. Abaytın Ömir Bayanı, 9. Abay (İbrahim) Kunanbaev (1885-1904), 10. Halıktız Ğasırılığ Jırı, 11. Jambılın Aytustakı Öneri, 12. Ertegiler. Makaleler: 1. Bizdin Eldin Salt-Sawığı, 2. İkilikti Sapar, 3. Enbegim-Ulı Otanımdiki, 4. Akının Özbek Önerindeğı Beynesi, 5. Joli Ken Jazuvşı, 6. Halıg Artisi, 7. Alışer Nawaiy, 8. Ulı Oyşılınsınşı, 9. Abdilla Tajibaev, 10. Kazak Halkının Zor Galimi, 11. Bağalı Enbek, 12. Keybir Ult Jazuvşılarının Romandan Tuwralı, 13. Öner Örinde, 14. Mönğilik Kepeli Malik Şırgama, 16. Lüçsiy Drug Natsionanıh Literatür, 17. Za Bolşe Hydowestvennih Obob, 18. Şeniya, 19. Dwambul İnarodniye Akını, 20. Mudrıy Perets, 21. Naşedşiy Yunoct Svoyu Tusinikteri.

XIX. Cilt: Araştırmalar: 1. Abaytanuv Jene Manas Turalı Zerttewler, 2. Puskin Men Abay, 3. Abay Murası Tayında, 4. Abay Künenbayev Tuarçestuocu Zerttew Dinmanın Möseleleri, 5. Ulı Akın, Agartuvşı-Abay Kunanbaev, 6. Harodnosta Realizm Abaya, 7. "Manas" Geraçeşkaya Poema Kirgızs Koga Naroda Kirgizskiy Geroişeskiy Epos- Manas.

Makaleler, Fikirler: 1. Traditsi, Puckoğa Realizma, 2. Kazaskaya Dorevolgutsionnaya Literatura, 3. Puşkin, 4. Bratskie Literatür, 5. Sovetskogo Sostoka, 6. Zametki O Teori, 7. Sovetskay Dramı, 8. Obşeededelo Sovetskih Leteratorov, 9. Kolonializma Pozor, 10. Veya Naşa Kultura Zamir, 11. Vısokoe Rizvanie, 12. Suet Zari Negasimay, 13. Osobennasti Razvitiya Literatür Sotsialisti Çeskih Natsiy, 14. İbray Altınсарın-Kazak Medeniyetinin Zor Kayretkeri, 15. Til Jene Edebıyet Meselesi, 16. Tağı da Körken Edebıyetti Turalı, 17. "Altay Jüregi" Turalı, 18. Jürekpen Tuwisgandar, 19. Redaktsiyanın Surawlarına Oray, 20. Kazakistan Jazuvşılarının III Sezin Aşardadı Sözi, 21. Realistik Drama Jolında, 22. Baysaldı Zerttew Kajet, 23. Söt Saparga Dos Niet, 24. Söz-Kitap Dastın Joninde, 25. Aldadı Jılga asgm Dilek, 26. Düniyejüzilik Manızı Bar Okıga, 27. Kasıyetti Kaza, 28. Miliard, Oktyabh Örkeni, 29. Öner Algısı, 30. Altınday Asıl Bolaşaktı Urpak Bar, 31. Kazaktın Avız Edebıyeti, 32. Ana Tili Edebıyetin Süyinder, 33. SSVR Halıktan Adebıyetinin Örkendevi, 34. Respublikanın Jarkın Joli, 35. Tüsinikter

XX. Cilt: Abay Meseleleri: 1. Abay (İbrahim) Kunanbayulı, 2. Velikiy Sın Naroda, 3. Kak Rabotala Nad Romanami "Abay", 4. "Tut Abaya"

Makaleler, Fikirler: 1. F.M. Dostoyevskiy; 2. Çokan Valihanov, 3. Razmıšteniya Ob Epose Zemiletki, 4. Reç Na Plenarnom Zasedanii Konferentsii Pisateleysfran, 5. Azii i Afriki ve Taşkente, 6. Bratutuo Naşih Literatür Narodov Sredney Azii i Kazahstana V Epohu Sotsializma, 7. İz İstorii Kzahskoy Literaturi, 8. İri Okımistı, 9. Ümit, 10. Urpakka-İygitilek, 11. Jürek Algısı, 12. Oyangan Halıktar Üni, 13. Üzilmes Dastık Örenimiz, 14. Önerge Önege, 15. Partiyo Tuwralı Oylar, 16. Ebedi Murağa Arnalğan Konferentsiyadağı Konunda Söz, 17. Bizdin Jawapkersiliğimiz Ekel Dastık Kolında, 18. Bawırlarım, 19. Zaman Parti, 20. Kayta Tuwgan Halıktın Edebıyeti, 21. J.L Kelgendey Janalık Sezmemiz, 22. "Rüstem-Dastan Poevrasma

Algisöz, 23. Togordın Kemengerligi, 24. Şakanturalı Stsenariyden Eser, 25. Este Bolar Sözdër, 26. Tüsinikter.

Avezov, Kazakistan'ın yetiştirdiği büyük Kazak yazarı, ilk Kazak tiyatro eseri sahibi, mükemmel bir çevirmen, değerli bir bilim adamıdır. Kazak tiyatro tarihini Muhtar Avezov ile başlatmak gerekir. O hem teorisyen ve oyun yazarı hem bilim adamı ve eleştirmen, hem de uygulamacı olarak Kazak tiyatrosunun tohumlanması, filizlenmesi ve gelişmesini sağlayan, bu alanın her dalında "ilk" olan bir dehadır. Dünya ve Rus çağdaş tiyatrolarının gelişme yolları ve aşamalarını yakından izleyen Avezov, Kazak tiyatrosunu kurarken Kazak halk kültüründen, gelenek ve göreneklerinden yararlanmıştı (Çınar 2006: 178-179).

Muhtar Avezov, öğretmenlik seminerlerine devam ettiği yıllarda dram sahasındaki çalışmalarına başlar. İlk piyeslerinden olan "Enlik Kebek" piyesi konusunu Kazak Türklerinin tarihinde yer alan destanlaşmış hadiseden alır. Eski geleneklere karşı çıkan iki gencin, Enlik ile Kebek'in trajedisinin anlatıldığı ve dolayısıyla da devrin tenkidinin yapıldığı bu piyes 1917 yılının Mayıs ayında Eralı Ovası'ndaki Oykuduk yaylasındaki bir çadırda oynanmıştır. Böylece, bu tarihten itibaren Kazak Türklerinin kültür hayatına tiyatro ilk defa girmiş olur. Tiyatro sanatı, dram türü ortaya çıkar. Aynı piyes 1926 yılında Milli Kazak Tiyatrosu'nun ilk oyunu olarak sunulmuştur. Daha sonra yazar, piyesi birkaç defa daha düzelterek trajedi seviyesine getirmiştir (Aşa 1997: 56-57) Muhtar Avezov, Kazak edebiyatında drama türünün olmadığını dikkate almadan başka ülkelerin edebiyatına bakarak, bu türün bütün teknik ve edebî özelliklerine uygun sayılabilecek "Enlik Kebek" eserini yazmıştır. Drama türünün kurucusu olmuştur. Bu türün kurallarını belirlemiştir. Bu piyes, Muhtar Avezov'un eserleri arasında da Kazak edebiyatı tarihinde de çok özel bir yere sahiptir (Koç vd. 2007: 557-558). Bu eser, seyircileri derinden etkileyen ilk Kazak dramıdır. Ünlü Kazak yazarı Sabit Mukanov, Avezov için; "Kazak tiyatrosuna dramı sokan M. Avezov'dur. Avezov'a kadar Kazak edebiyatında ciddi piyesler yoktu. Kazak tiyatrosunun yolu Avezov'un 'Enlik Kebek' piyesiyle başlar" demiştir (Ayan 2001: 424).

"Enlik Kebek" piyesinden bir yıl sonra (1918) "Baybişe Toqal" (Büyük Hanım ile Kuma) dramasını yazmıştır. Bu piyes de Ekim Devrimi'nden önceki Kazakların hayatıyla ilgili bir eserdir. "Baybişe Toqal" dramasına, ataerkil dönemdeki yakışık almayan örf âdetin trajediye kadar götüren ve ortaya olumsuz sonuçlar çıkaran birkaç kadınla evlenme konu olmuştur (Koç vd. 2007: 560) "Han Kene" piyesi ise yarım asra yakın pek sözü edilmeden kalmış ve devrin sosyalist komünist fikirlerine aykırı görüldüğü için sahnelenmesi bir süre engellenmiştir. 1928'de yazılan piyesin nüshası daha sonra ilk defa 1983 yılında yayınlanabilmiştir. Muhtar Avezov'un bu piyesinde Kene Sarıhan'ın milli mücadele yolundaki isyanları, Kazak tarihinin uzun yıllar devam eden meseleleri ve sosyal çatışmalar ele alınmıştır (Aşa 1997: 56-57). Yazar, kendi döneminin sesi olmuş, hangi edebî türde olursa olsun temelde kendi devrinin gerçeklerini yazmayı amaç edinmiştir. Bunun ispatı da onun Rus Çarlığı'nın sansömürgeciliğine karşı milli özgürlük düşüncesini anlatan piyesleridir. Yazarın sanatkârlığını tam anlamıyla yansıttığı piyes "Tüngi Sarın" piyesidir. Yazar bu piyesinin konusunu Kazak halkının 1916 yılındaki büyük ayaklanmasından almıştır. Birinci Dünya Savaşı'nın devam ettiği sıralarda Çarlık hükümetinin çıkardığı Haziran 1916'daki cepheye asker alınması buyruğunun ardı sıra, Kazak halkının başkaldırması anlatılır (Çınar 2006: 180). "Abay" piyesi ise, yazarın edebî eserlerinde Abay tipini oluşturma girişiminin ilk örneğidir. Abay; çağdaşlığı, geleceği, bilgiyi, yeniliği, iyi ve güzelliği, değişimi, demokratlığı, aydın kişiliği ifade etmektedir. Abay piyesi, sanatçının Abay tipiyle ilgili güçlü anlatımlarının ilk habercisi sayılmaktadır (Çınar: 2006: 13). Muhtar Avezov'un piyesleri Kazak edebiyat tarihinde müstesna bir yere sahip olmuştur. Bu piyesler konularını genellikle tarihi olaylardan ve sosyal meselelerden almışlar, yazarın fikirleri ve sanat gücü ile birleştirilmişlerdir (Aşa 1997: 56-57).

Muhtar Avezov, arkasında bıraktığı büyük mirası vasıtasıyla Kazak yazarlarına sanatkârlık yolunda yön göstermiştir. O, bugün Kazak halkının gurur kaynağını oluşturan Şokan

Velihanov, İbray Altınсарın, Abay Kunanbayev, Kuvanış Satbayev gibi büyük Kazak sanatçılarında yerini almıştır (Çınar 1997b: 15)

Kazak Edebiyatının ilk tiyatro oyunu olma özelliğini taşıyan Enlik Kebek konusunu bir efsaneden almaktadır. Kadın haklarının savunucusu özelliğini taşıyan Enlik Kebek eseri, Avezov'un modern toplum ve bu toplumda kadının yeri konusundaki hassasiyetinin bir göstergesi olmuştur. Abay piyesi ile rol model olarak topluma Abay'ın güçlü kişiliğinin sergilenmesi sağlanmıştır. Adaletli, dürüst, çalışkan ve eğitimli bireyler olmanın ve yetiştirmenin önemi vurgulanmıştır.

Kaynaklar

- Altınmakas, Layik (2014), *Hanlık Devrinden Günümüze Örneklerle Kazak Edebiyatı*, İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Aşa, Emel (1997), "Muhtar Ömerhanoğlu Avezov ve "Abay Yolu" Romanının Tercümelemleri İle İlgili Bibliyografik Bilgiler" *Bilig*, S. 5.
- Ayan, Ekrem (2001), *Kazak Türkçesinin Cümle Bilgisi Bakımından Türkiye Türkçesi İle Karşılaştırılması (Muhtar Avezov'un "Abay Yolu" Çerçevesinde)*, Muğla: Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Ayan, Ekrem (2002), "Muhtar Avezov ve Abay Yolu", *Türkler Ansiklopedisi*, C.19, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Äwezov, Muxtar (2001), *Entsiklopediya*, Almatı: Atamura.
- Çınar, Ali Abbas (1997), *Muhtar Avezov Folklor Yazıları Seçmeler*, Ankara: Bilig Yayınları.
- Çınar, Ali Abbas (1997b), "Muhtar Avezov ve Sanatının Kaynağı", *Bilig*, S. 5 (Bahar), s.15.
- Çınar, Ali Abbas (2006), *Kazak Kültürü ve Edebiyatı Araştırmaları*, Berke Ofset: İzmir.
- Gülensoy, Tuncer (2003), "Manas Destanı", *İslam Ansiklopedisi C. XXVII*, Ankara: TDV İslam Araştırmaları Merkezi.
- İsmail, Zeyneş ve Ahmet Güngör (1997), *Muhtar Avezov Hikâyeler*, Ankara: Bilig Yayınları.
- İsmail, Zeyneş, Ahmet Güngör (1997), *Muhtar Avezov Abay Yolu 1*, Ankara: Bilig Yayınları.
- İsmail, Zeyneş, Ahmet Güngör (1997), *Muhtar Avezov Makaleler*, Ankara: Bilig Yayınları.
- Kapağan, Enver (2015), "20. Yüzyıl Başında Kazak Aydınlarında 'Türk' ve 'Türkistan' Şuuru", *Turkish Studies*, S. 10/4.
- Kazımoğlu, Samir (1994), *Türk Toplulukları Edebiyatı II*, Ankara: Ecdad Yayınları.
- Koç, Kenan, Almagül İşina ve Bolat Korganbekov (2207), *Kazak Edebiyatı II*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Kolcu, Ali İhsan (2004), *Çağdaş Türk Dünyası Edebiyatı*, Ankara: Salkımsöğüt Yayınları.
- Mamrayev, B (1998), "Muhtar Avezov Edebiyat Tarihi Araştırmaları", çev., Cangül Süleymanova, *Bilge*, S. 18.
- Muqanov, Säbit (2008), *XX Çasırdağı Qazaq Ädebiyeti*, Almatı: Atamura.
- Nisanbayev, Abdimalik (1996), "Kazakların Büyük Yazarı M. Omarhanulı Avezov", *TİKA (Avrasya Etüdleri)*, Cilt 3, Sayı 4/ Kış.
- Öner, Mustafa (2006), "XX. Yüzyıl Türkistan Edebiyatının Anıtı: Muhtar Avezov (1897-1961)", *Bilig*, S. 37 (Bahar).
- Tamir, Ferhat ve Halil Arıcan (1997), *Muhtar Äwezov Seçilmiş Hikâyeler*, Ankara: Türksoy Yayınları.
- Türk Dünyası Çağdaş Edebiyatları El Kitabı* (2018), ed. Orhan Söylemez, Samet Azap, İstanbul: Kesit Yayınları.
- Türk Dünyası El Kitabı-IV, Edebiyat (Türkiye Dışı Türk Edebiyatları)* (1998), Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.